

Iseljenici i stara domovina

Mato Mojaš

II.

Živu političku aktivnost razvili su iseljenici i kasnije za vrijeme Pariške mirovne konferencije, u vrijeme borbe za određivanje granica prema Italiji. Iz svih jugoslavenskih iseljeničkih naseobina upućivani su brzozavi i pisma predstavnicima velikih sila, tražeći pravedne granice za novu Jugoslaviju, pravedne reparacije, pravednu diobu pomoći UNRRA-e našim narodima, pravedno rješenje Tršćanskog pitanja i t. d. U svim situacijama iseljenici su stali odlučno uz svoju staru domovinu, pružali joj pomoć i snažnu materijalnu i moralnu podršku.

Za vrijeme Narodnooslobodilačke borbe naših naroda iseljenici šalju prve pošiljke ženama, djeci i starcima u izbjegličke logore, ranjenim borcima u bolnicama, koje su formirane u Africi i u oslobođenom dijelu Italije. Zbijeg u El Shattu dobivao je pomoć iseljenika iz New Zealanda, Australije i Egipta. Jugoslavenskom prihvatistu u Bariu iseljenici iz Kanade, preko Vijeća kanadskih Jugoslavena, šalju 5.693 bale razne robe, hrane i alata. Drugom pošiljkom šalju 74 velika sanduka razne robe. Kad su oslobođene neke luke u južnoj Dalmaciji pomoć stiže u većoj mjeri. Američki odbor za pomoć Jugoslaviji u tri puta sa tri broda 1945. godine šalje pomoć u težini od 1.516.305 funta, u vrijednosti od 1.087.272 dolara. U isto vrijeme stiže pomoć iz Kanade od 2.310 bala i 74 velika sanduka raznih darova. Pored toga u novcu preko Švicarske stiže pomoć za bolničku opremu od 51.500 dolara, a preko Londona 95.000 dolara za nabavu röntgen-aparata i 10.000 opreme za novorođenčad i t. d. Osobito su se od kanadskih iseljenika istakli iseljenici iz Vancouvera, koji su samo u toku 1944. i 1945. godine sakupili 75.000 dolara, 10 tona odjeće i obuće i 903 kompletne odjeće za malu djecu. Iseljenici iz Chilea preko Središnjeg odbora Jugoslavenske narodne obrane u Santiagu poslali su 180 velikih sanduka odjeće. Komisija za koordinaciju i pomoć Ju-

goslaviji iz Argentine poslala je 182 sanduka razne robe u vrijednosti od 120.000 pesosa. Iseljenici iz Australije poslali su koncem 1945. godine 100.000 komada raznih odjevnih predmeta. Jugoslavenski savez u Aucklandu poslao je vune u vrijednosti od preko 6.000.000 dinara. Vrijednosne pošiljke stizale su i iz ostalih prekomorskih zemalja: Uruguaya, Mexika, Kube, Južne Afrike, Egipta, New Zealanda, te iz zapadno-evropskih zemalja: Belgije, Holandije i Francuske.

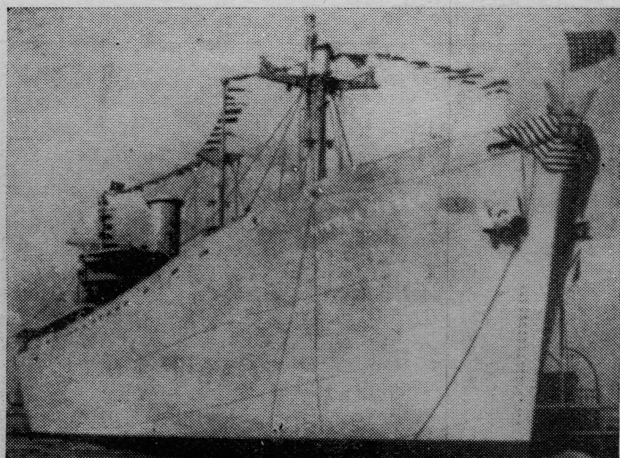
Poslije oslobođenja zemlje i nakon završetka rata, pomoć iseljenika za obnovu zemlje i za izgradnju socijalističke domovine stalno je dolazila u raznim oblicima. Nemoguće je sve to prikazati, međutim nekoliko primjera i podataka može nam rasvijetliti kolika je bila briga naših iseljenika za staru domovinu i kako se je i na koji način manifestirala njihova ljubav i odanost.

Za vrijeme rata Zadar je bio razoren i opustošen od fašističkog okupatora. Poslije rata nastupila je obnova grada i okolice, kao i čitave naše zemlje. Svi su u tome doprinijeli svoj udio, pa i naši iseljenici, kojih iz Zadra i okoline u svijetu ima nekoliko desetaka tisuća. Ovi iseljenici, uz pomoć iseljenika iz ostalih krajeva naše zemlje, učestvovali su naročito u obnovi bolnice, koja je bila teško oštećena. Na zidu ove bolnice nalazi se spomen-ploča, koju su poslala Ujedinjena dalmatinska društva iz Brooklyna, New York. Također su iseljenici mnogo doprinijeli u opskrbljivanju bolnice potrebnim instrumentima i priborom. S pomoći, koju su iseljenici slali iz raznih krajeva svijeta, bolnica je postala uređena i opskrbljena najmodernijim aparatima i uređajima. Ovu akciju pomagao je i Jugoslavenski savez iz Aucklanda. Bolnica je dobila spomen knjigu od Ujedinjenih dalmatinskih društava, u kojoj su ispisana imena svih doprinosnika.

Titova Korenica bila je razorena u NOB. Time je bila uništena i bolnica podignuta prije rata. Nakon oslobođenja narodna vlast poduzela je mjere na obnovi mjesta, pa su u toj akciji učestvovali i naši iseljenici, koji su odmah poslali dva milijuna dinara za obnovu bolnice, a kasnije su stizali prilozi od ličkih klubova iz SAD i drugih prekomorskih zemalja. Na taj je način obnovljena bolnica, koja je snabdjevena svim potrebnim uređajima.

Iz Komiže na otoku Visu nalazi se oko 3000 osoba u iseljeništvu, koji su na glasu kao spretni ribari u Californiji (San Pedro). Oni su okupljeni u »Jugoslavenskom komiškome klubu«. Na svoju inicijativu sakupili su i poslali za uređaj i snabdjevanje ambulante 27.000 dolara. Zvonimir Medović iz Kune na Pelješcu uredio je svom rodnom mjestu modernu zdravstvenu stanicu.

Godine 1945. osnovan je u SAD Makedonski bolnički komitet, koji je proveo akciju sakupljanja priloga za gradnju bolnice u okviru Medicinskog fakulteta u Skopju. Komitet je sakupio 154.832 dolara, a osim toga 480 kreveta za odrasle i djecu, te potrebnu posteljinu, ambulatni auto, kamion, razne strojeve i t. d. Bolnica je naknadno od brojnih iseljeničkih organizacija primila razne instrumente, pribor i

Američki brod »Nikola Tesla« nabavljen iz zajma naših iseljenika.

velike količine lijekova. Makedonski iseljenici iz Australije i New Zealanda poslali su za podizanje bolnice za tuberkulozu kostiju 10.000 australskih funti.

Nakon oslobođenja važan problem za obnovu Makarske, gdje je bila polovina kuća razorena, bio je i uređenje bolnice. Mnogi iseljenici iz mjesta i okoline, koji većinom žive u Australiji i SAD, poslali su bolnici dragocjene aparate i instrumente, te raznovrsni pribor, lijekove i ostali materijal u velikoj vrijednosti. Također su omogućili bolnici da dobije sanitetska kola. S naknadnom pomoći od 6.000 dolara nabavljen je kamion za potrebe bolnice, koji je kasnije pretvoren u moderna sanitetska kola. Tim kolima prevezeno je preko tisuću bolesnika iz sela s područja kotara.

»Bratski pomoćni odbor« u San Francisku poveo je akciju za pomoć svom rodnom mjestu na otoku Korčuli, pa je opskrbio ambulantu sa svim potrebnim aparatima, instrumentima i raznim modernim uređajima. Pored ostalog iseljenici su poslali veće količine raznih lijekova i materijala.

Značajnu pomoć iseljenici su poslali za obnovu bolnice u Šibeniku, za izgradnju bolnice u Krku, za opskrbu bolnice u Golniku raznim aparatima, uređajima, priborom i raznim materijalom i t. d. Osim bolnica i druge zdravstvene ustanove dobile su znatne pomoći od iseljenika, a mnoga sela i mjesta širom Jugoslavije osjetila su pomoć, koju su naši iseljenici slali za očuvanje zdravlja naroda.

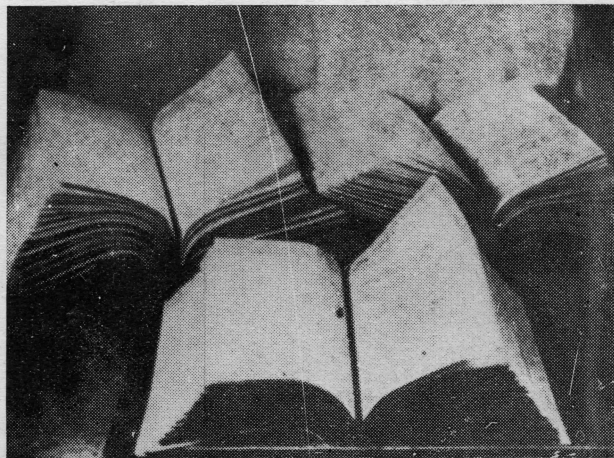
U nizu akcija naročito se ističe podhvat iseljenika iz Australije za izgradnju Dječjeg doma u Bihaću i Dječje klinike u Ljubljani. Iseljenici iz Australije povelu su akciju za gradnju Dječjeg doma u Bihaću — sjedištu Prvog zasjedanja AVNOJ-a, za ratnu siročad, čiji su roditelji poginuli u borbi za slobodu. Za izgradnju doma dostavili su 50.000 funti sterlinga. Tim novcem i priložima narodne vlasti, podignut je dom u razrušenom dijelu grada, koji može primiti 180 djece. Slovenski iseljenici preko SANS-a, koji je bio obuhvaćen Američkim komitetom za pomoć Jugoslavije, vodili su niz akcija za podizanje Dječje klinike u Ljubljani. Dosada je »Slovensko-amerikanski narodni svet« poslao za tu kliniku raznog materijala u vrijednosti od preko 100.000 dolara. Osim toga iseljenici su dali pomoć za gradnju Dječjeg doma, koji će u znak zahvalnosti njihovo ime. Ukupno su iseljenici za naše najmlađe poslali 2 dječje klinike, 11 uređaja za dječje domove od po 40 kreveta i 10 jaslaca, te 12 uređaja za dječje domove od po 50 kreveta i 5 jaslaca. Društvo »Progressivne Slovene« iz Clevelanda i Chicaga (SAD), te »Sloboda« iz Euclida, Ohio (SAD) poslali su znatnu pomoć Zavodu za slijepu omladinu.

Kada se koncem 1945. i početkom 1946. godine razvila življa veza između Prosvjetnog odjela Okružnog NOO Dubrovnik i iseljenika s područja okruga, sa zadatkom da se osnuje kulturno-prosvjetni fond, među ostalima iseljnik Petar Jeričević iz New Zealanda- odgovarajući na pismo, 6. VI. 1946. piše o Sveslavenskom savezu slijedeće: »To je institucija, u kojoj se okupljaju svi naši pravi rodoljubi i iskreni sinovi našeg slavenskog svijeta. Oni uvijek zagovaraju pravdu i istinu, jedinstvo i solidarnost naših u prošlosti potlačenih i izvaranih naroda. Mi smo uvijek budnim okom i žalosnim srcem, ali uvjereni u konačnu pobjedu, pratili vaša nadčovječanska junaštva, s kojim ste zadivili čitav kulturni svijet. Naš S. S. neumorno radi, kulturno i materijalno pomaže naš ispaćeni i hrabri narod u domovini. Mi smo pomogli izbjeglicama u Egiptu novčano, te obućom i odjećom. Mi smo već odpremili tonelade odjeće i obuće u domovinu, koja iznosi u vrijednosti više od 20.000 funti. Sada radimo još za jednu veliku stvar, to jest na sakupljanju novca za izgradnju

bolnice negdje na Jadranskoj obali. Naša je želja, da bolnica bude izgrađena i da posluži kao spomenik našim palim drugovima za pravdu i slobodu. Ali, drugovi, ovo nije dosta, mi moramo raditi nesebično i ubuduće, raditi svom energijom na polju rekonstrukcije i prosvjete, mi moramo raditi neumorno za obnovu naše drage domovine, ona mora u buduću poslužiti kao ugled cijelome svijetu, zemlja dostojna njezinog velikog, ali napaćenog i pobjedonosnog naroda. Bilo bi nam drago upoznati se bolje s vašim prosvjetnim radom. U tome smo mnogo interesirani kao pravi rodoljubi i svijesni sinovi naroda. Naprijed, drugovi, mi smo s vama bili i bit ćemo ubuduće. Naprijed do pobjede na kulturno-prosvjetnom i ekonomskom polju. Unaprijed Vam želimo najbolje uspjehe«.

Pored pomoći, koju su iseljenici upućivali našim narodima za očuvanje zdravlja, za ishranu, odijevanje, kulturni razvitak i drugo, nije izostajala ni pomoć u privrednoj obnovi naše zemlje. Mnogi strojevi stizali su od naših iseljenika za rudnike, tvornice, radionice, zadruge, razne privredne organizacije i ustanove. Naročito su se u tom pogledu istakli iseljenici iz Kanade, koji su poslali raznih strojeva i strojnih dijelova u vrijednosti od preko pola milijuna dolara. Iseljenici i iz SAD, Južne Amerike i Australije poslali su veće pošiljke materijala, kao i iseljenici iz Kanade. Oni su posebno slali rudarske strojeve za bušenje, diesel-motore, strojeve za zavarivanje, motorne i ručne pile, te raznovrsni alat za šumsku industriju, stolarstvo, građevinarstvo, ribarstvo i t. d. Pored toga iseljenici su sudjelovali na elektrifikaciji sela, gradnji cesta, cisterna i raznih objekata. Tako su na primjer iseljenici iz Zlarina, nastanjeni u New Yorku, poslali 3.500 dolara. Iseljenici iz Podgore, koji žive u Australiji i New Zealandu, za elektrifikaciju svog rodnog mjesta sakupili su 3.100 funti sterlinga. Za elektrifikaciju Starigrada na otoku Hvaru iseljenici su dali svoj udio od 70.000 dinara. Za gradnju ceste, doma i elektrifikaciju sela Gornje Župe iseljenici Sambrailo, Galjuf i braća Miloslavić poslali su oko 20 milijuna dinara i t. d. Iseljenici Žrnovčani s otoka Korčule, koji žive u New Zealandu, Australiji i SAD, poslali su za gradnju Zadržnog doma 2.000 funti sterlinga.

I drugi iseljenici sudjelovali su u izgradnji mnogih zajedničkih i prosvjetnih domova, kimenatografa, škola i raznih kulturnih ustanova, te slali razni materijal za opskrbu škola, školski pribor i nastavna sredstva. Na taj način pomogli su akciju narodne vlasti, koja mnogo sredstava ulaže na širenju prosvjete, osobito u našim selima, gdje nije bilo škola

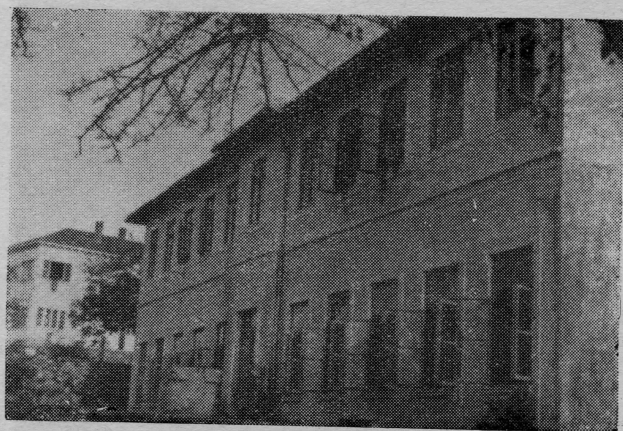

Predstavke s potpisima hiljada naših iseljenika kojima su od predsjednika SAD tražili pravedne granice za Jugoslaviju

ni uslova za prosvjetni rad. Na primjer selo Sv. Martin pod Okićem primilo je za školsku djecu od »Hrvatskog prosvjetnog kluba — »Sv. Martin pod Okićem« iz Chicaga pomoć od preko 2.500 dolara. Iseljenici iz Osojnika poslali su pomoć za gradnju škole u iznosu od pola milijuna dinara. Tako isto iseljenici su poslali za gradnju škole u Točioniku i u mnogim selima i mjestima širom naše domovine. Pomoćni odbor Hrvatske bratske zajednice poslao je bezbroj pošiljaka raznim školama u Istri, Gorskom Kotaru, Lici, Dalmaciji, Žumberku, te selima u okolici Karlovca i Samobora. Malo mjesto Podgora, prva oslobođena luka na Jadrano, gdje je 1942. osnovana Jugoslavenska ratna mornarica, bilo je porušeno, pa su za obnovu i iseljenici mnogo doprinijeli. S otoka Iža ima nekoliko stotina iseljenika u SAD, Chileu i Australiji. Oni su uvijek pomagali svoj rodni kraj, pa i nakon oslobođenja. Poslali su kino-aparaturu i pomogli uređenje prosvjetnog doma. Također su pomogli sa svotom od 75.000 dinara podizanje spomenika palim borcima, koji je otkriven 1948. godine, Selce na otoku Braču također je nastradalo od okupatora u toku rata. Poslije oslobođenja narod je odmah prionuo obnovi svog mjesta. Tu su akciju pomogli i iseljenici Bračani, te dostavili priloge za uređenje Prosvjetnog doma, a poslali su kino-aparaturu i na taj način sudjelovali u kulturno-prosvjetnom uzdizanju sela. U Metkoviću novcem iseljenika podignuto je kino-kazalište pokraj obale Neretve. Iseljenici su poslali i kino-aparaturu.

Obnovljenu bolnicu u Titovoj Korenici iseljenici su pomogli snabdjeti aparatima i lijekovima.

Zgrada osmogodišnje škole i prosvjetni dom u Dolima — djelo iseljenika Mihanovića.

Dalmatinci iz SAD 1946. godine osnovali su klub »Slobodna Dalmacija« u Pittsburghu sa svrhom da pruže tehničku pomoć istoimenom listu u Splitu. Poslali su dva štamparska stroja s priborom.

Razna društva i odbori za pomoć, »Livanjsko društvo«, »Šibenski socijalni klub«, društvo »Crikvenica« i t. d. odigrali su ogromnu ulogu u privrednom i kulturno-prosvjetnom razvoju mnogih naših mjesta. Iseljenici Velalučani u SAD, Južnoj Americi, Australiji i Južnoj Africi poslali su 400.000 dinara pomoći svom mjestu za podizanje spomenika palim borcima, kojih je preko 180 dalo svoje živote u NOB. Iseljenici su pomagali i gradnju Zadrugnog doma.

Iseljenici su slali pomoć i našim sveučilištima. Tako je na primjer Centralna medicinska knjižnica u Ljubljani primila 3.000 knjiga, a isto tako Ljubljansko sveučilište i Zadarsko sveučilište primili su mnogo raznog materijala i knjiga. Od iseljenika iz Australije, Južne i Sjeverne Amerike primila su i sveučilišta u Beogradu, Sarajevu, Skopju i Subotici brojne knjige, časopise i pošiljke raznog materijala i pribora.

Nijesu zapostavljene ni sportske organizacije, jer su iseljenici doprinosili svoj udio za pomoć našem sportu i razvijanju tjelesnog odgoja.

Našim ribarskim zadrugama iseljenici su poslali više tunolovaca. Iseljenici iz Punta (Krk) pomogli su da se obnovi zgrada Mjesnog NO, koju su talijanski fašisti teško oštetili. Izgradnju Zadrugnog doma u Brusju (Hvar) pomogli su iseljenici.

Naš veliki kipar Ivan Meštrović (koji danas živi u Americi) poklonio je kao svoje darove umjetničke vrijednosti modele spomenika Petru Petroviću Njegošu, Kačiću-Miošiću, Marinu Držiću, Celestinu Medoviću i dr.

Imovina, koju su ponijeli naši iseljenici odlazeći iz svog kraja u strani svijet, iznosila je između 1902. i 1912. godine 16 dolara po osobi, a to je ipak činilo svotu od 5,6 milijuna dolara. Oni su išli u emigraciju pretežno kao siromašni i nepismeni. Vršeci najteže poslove i boreći se s raznim poteškoćama, velikim radnim elanom i trudom, te samoodricanjem i štednjom uspjeli su mnogi od njih uštediti veće svote. U vremenu od 1900. i 1913. godine iseljenici su preko banaka i pošta poslali svojim kućama samo na području Hrvatske i Slavonije (bez Dalmacije) 100 milijuna dolara. Od 1919. do 1938. godine za čitavu Jugoslaviju pomoć je iznosila 244 milijuna dolara. Računa se, da su od 1920. do 1940. iseljenici poslali preko banaka, pošta i privatno — u darovima, raznoj pomoći, ostavštinama i drugim sredstvima — svojim obiteljima i mjestima u novcu i materijalu oko 30 milijardi predratnih dinara, a poslije Drugog svjetskog rata do 1956. godine oko 60 milijardi dinara. Od ukupne pomoći prije i poslije rata dvije trećine je otpalo na područje NR Hrvatske.

Prema podacima Centralnog odbora Jugoslavenskog crvenog križa od 1945. do 1949. godine primljeno je pomoći od iseljeničkih organizacija ukupno 1.222.800 kg odjeće i obuće, 614.700 kg hrane, 560.600 kg sanitetskog materijala, 96 motornih vozila i 243.600 kg razne robe. U ove podatke nijesu uračunati privatni paketi i pokloni, koje su iseljnici slali u Jugoslaviju. Također nije obuhvaćena novčana pomoć ni pomoć koju su iseljenici slali raznim privrednim i drugim ustanovama.

Naš iseljenik čuvao je i gajio žarku ljubav prema svom narodu i staroj domovini. Uvijek je pomagao moralno i materijalno borbu za slobodu i nacionalnu nezavisnost svoga naroda.